

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในการวิจัยเรื่อง “โครงการศึกษาระบบการเกษตรยั่งยืนบนพื้นที่โครงการหลวงและพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ” ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อที่เกี่ยวข้องเป็นประเด็นต่าง ๆ มีเอกสารและผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เป็นแนวทางในการวิจัยโดยแยกประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 โครงการหลวงโมเดล

2.1.1 กระบวนการทำงานตามแบบโครงการหลวงโมเดลแบบครบวงจรแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การศึกษาวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมที่สามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาได้จริงเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ และความต้องการของชุมชน
- 2) การพัฒนาและส่งเสริม เพื่อขยายผลองค์ความรู้ให้แก่ชาวเขาในการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อทดแทนการปลูกฝิ่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมอย่างสมัครใจ รวมถึงพัฒนาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และปัจจัยโครงสร้างพื้นฐาน จากการสนับสนุนของภาครัฐ
- 3) การดำเนินการตลาด เพื่อสร้างรายได้ที่ดีกว่าการปลูกฝิ่น

2.1.2 ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาทางเลือกตามแบบโครงการหลวงมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

- 1) ภาวะผู้นำ จากพระวิสัยทัศน์อันกว้างไกล และพระวิริยะอุตสาหะ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- 2) การดำเนินงานแบบบูรณาการและครบวงจรตั้งแต่การวิจัย การพัฒนาเพื่อส่งเสริมเกษตรกร และการตลาดควบคู่การกับพัฒนาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง
- 3) การสร้างรายได้และอาชีพที่มั่นคง จากพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่สูง สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน รวมถึงมีตลาดรองรับที่มั่นคงและแน่นอน
- 4) นโยบายการส่งเสริมจากภาครัฐในการพัฒนาปัจจัยโครงสร้างพื้นฐานและการกระจายการให้บริการทางสังคม ช่วยลดความเหลื่อมล้ำและสร้างโอกาสในการเข้าถึงปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงชีพและเสริมสร้างความเข้มแข็งของคนและชุมชน
- 5) การวิเคราะห์และกำหนดพื้นที่เพื่อวางแผนการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาครัฐ
- 6) การวางแผนการทำงานแบบบูรณาการ โดยมุ่งให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยร่วมกับทุกภาคส่วนสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันในการรับการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ (มูลนิธิโครงการหลวง, 2563)

2.1.3 โครงการหลวงโมเดลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (มูลนิธิโครงการหลวง, 2561)

ความสำเร็จจากการดำเนินงานพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงของโครงการหลวงตลอดระยะเวลา 50 ปีที่ผ่านมา เป็นที่ประจักษ์ว่าสามารถปรับเปลี่ยนชุมชนชาวเขา จากชุมชนที่ปลูกพืชเสพติดและยากไร้ เป็นชุมชนที่ลดเลิกการปลูกฝิ่นและการใช้สารเสพติด ชุมชนมีความสุข สามารถพึ่งพาตนเอง สร้างความมั่นคงยั่งยืนแก่ประเทศโดยรวม สิ่งสำคัญที่นำทางให้โครงการหลวงไปสู่

จุดหมายของความสำเร็จนั้นเกิดจากความเชื่อมั่นในพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ผู้ทรงเป็นผู้นำ เป็นหลักชัย และศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าและพร้อมที่จะดำเนินตามแนวทางพระราชทานของการพัฒนาทางเลือก เพื่อดูแลทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์ ทรงเล็งเห็นสภาพปัญหาที่แท้จริงของแต่ละพื้นที่ ได้พระราชทานแนวทางในการแก้ไขปัญหาโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ด้วยความเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา ผ่านการศึกษาวิจัยและทดลองปฏิบัติจนเกิดเป็นแนวปฏิบัติที่ดีของการพัฒนาพื้นที่สูงของโครงการหลวง จึงนับเป็นศาสตร์แห่งพระราชาทิ่ก่อให้เกิดคุณูปการต่อชาวเขา ชาวเรา และชาวโลก

ศาสตร์แห่งพระราชาทิ่มีจุดเริ่มต้นจากการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแร้นแค้น พืชเสพติด และการทำลายสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง ด้วยหลักการทรงงานที่ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เป็นรูปแบบการปฏิบัติงานที่ครบวงจรทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม และชุมชน เพื่อมุ่งสู่การเป็นสังคมที่มีความสุข สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความมั่นคง และมีความยั่งยืน ตลอดจนได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและระดับนานาชาติ ซึ่งแนวปฏิบัติที่ดีของการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง มุลนิธิโครงการหลวงได้ปรับเปลี่ยนและพัฒนาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชนบนพื้นที่สูงของแต่ละช่วงเวลา โดยสามารถแบ่งระยะเวลาของพัฒนาออกเป็น ๔ ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเริ่มต้น:

บุกเบิกวิจัยพัฒนาโมเดลโครงการหลวงในระยะเริ่มต้นจะเป็นการดำเนินงานตามแนวทางพระราชทาน โดยเริ่มตั้งแต่การวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืชทดแทน โดยลดพื้นที่ทำไร่เลื่อนลอย และกำหนดให้พื้นที่ป่าเป็นป่า โดยการปลูกไม้ 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ต่อมาดำเนินงานวิจัยและพัฒนาการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เพื่อยังชีพและเป็นรายได้ต่อไป

ระยะที่ 2 การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กินดี อยู่ดี มีความสุข ผลสำเร็จเป็นที่ประจักษ์

โมเดลโครงการหลวงในระยะที่ 2 เป็นการขยายงานจากระยะที่ 1 จากการกำหนดพื้นที่การทำเกษตรจากพื้นที่ป่าไม้สู่การวิจัยศึกษาทดลองในเชิงลึกและพัฒนาการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ทดแทนผืน เพื่อเป็นพืชยังชีพและสร้างรายได้ ซึ่งได้นำผลการวิจัยไปปฏิบัติในพื้นที่ชุมชนชาวเขา โดยเริ่มตั้งหน่วยปฏิบัติงานในพื้นที่และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องไปสู่การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว การแปรรูป และการพัฒนาผลิตภัณฑ์การเกษตร ตลอดจนการพัฒนาในมิติสำคัญที่เกี่ยวข้อง คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมและชุมชนบนพื้นที่สูง

ระยะที่ ๓ การพัฒนาตามแบบโครงการหลวง: ต้นแบบการพัฒนาทางเลือกบนที่สูงขยายผลสู่พื้นที่สูงอื่นและพัฒนาสู่สากล

โมเดลโครงการหลวงในระยะที่ ๓ เป็นการพัฒนาโมเดลที่ขยายจากพื้นฐานจากการยังชีพและเศรษฐกิจบนพื้นที่สูง สู่ความสมดุลในมิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งด้านเศรษฐกิจ การสร้างรายได้จากพืชเศรษฐกิจที่ปลูกทดแทนผืน ด้านสังคม จากการพัฒนาด้านการศึกษา สาธารณสุข ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การพัฒนาด้านกายภาพบนพื้นที่สูง การคมนาคม และปัจจัยพื้นฐานต่างๆ อาทิ ถนน ไฟฟ้า ประปาภูเขา ด้านสังคมชุมชนและด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่า ดิน และน้ำ การพัฒนาการตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตและผลิตภัณฑ์ของโครงการหลวง ตลอดจนการพัฒนากระบวนการตลาดเพื่อประกันคุณภาพของสินค้าตามมาตรฐาน

การตลาดและการบริโภค เป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนาอย่างองค์รวมตามวัตถุประสงค์ของโครงการหลวง “ช่วยเขาเขา ช่วยเรา เรา ช่วยชาวโลก” ซึ่งนำไปปฏิบัติในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงและสถานีเกษตรหลวงทั้ง ๓๙ แห่ง

ระยะที่ ๔ สืบสาน รักษา ต่อยอดงานโครงการหลวง

พระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวในการสืบสาน รักษา และต่อยอดงานโครงการหลวงเพื่อพัฒนาพื้นที่สูงของประเทศไทยโดยรวมสู่ระดับนานาชาติ เข้าสู่ความเป็นสากลตามแนวทางของโมเดลของการพัฒนาทางเลือก เป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (UN-SDGs) ทั้ง 17 ประการซึ่งมูลนิธิโครงการหลวงสามารถดำเนินงานได้อย่างครบถ้วนและเป็นแบบอย่างของการพัฒนาตามแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ต่อพื้นที่อื่นทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติทำให้เกิดความสำเร็จตามกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกในปี ค.ศ. 2030 จากการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืนครอบคลุมในทุกมิติต่อไป

ภาพที่ 1 การดำเนินงานตามแนวโครงการหลวงโมเดล

โมเดลของโครงการหลวง จึงเป็นแนวปฏิบัติที่ดีและเป็นไปตามแนวพระราชดำริพระราชทาน 4 ประการ ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและด้วยหลักการ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ซึ่งรูปแบบการปฏิบัติงานของโครงการหลวงจึงมีวิวัฒนาการของการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง โดยการมีส่วนร่วมที่สำคัญของผู้ปฏิบัติงานในทุกภาคส่วน รวมถึงชุมชนชาวเขา ยังผลให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมายสูงสุด คือความมั่นคงและยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีผลต่อความมุ่งมั่นในการพัฒนา เพื่อชาวเขา ชาวเรา และชาวโลก อย่างแท้จริง

ผลของการพัฒนาตามแนวปฏิบัติพระราชทานที่เรียกว่า “โครงการหลวงโมเดล” หรือแนวปฏิบัติที่ดีของการพัฒนาทางเลือกเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงอย่าง

ยังยืนนี้ ทำให้ราษฎรในพื้นที่เล็กปลูกผืนหันมาทำการเกษตรที่ถูกต้อง สร้างเศรษฐกิจแบบพอเพียงแก่ชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้รับการฟื้นฟูกลับคืนสู่ความสมดุล สังคมและชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเกิดความเข้มแข็ง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นสุขและเป็นแบบอย่างของการพึ่งพาตนเอง บรรลุสู่จุดหมายของความพอเพียง ความมั่นคง และความปลอดภัยอย่างยั่งยืนตลอดไป ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์การสหประชาชาติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.1.4 การนำรูปแบบความสำเร็จของโครงการหลวงโมเดลไปต่อยอดการพัฒนาพื้นที่อื่นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

จากผลการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สูงของมูลนิธิโครงการหลวงที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีสูงและต่อเนื่อง เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง จากการแก้ไขปัญหามาทำให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นต้นแบบของการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน มีหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ นำรูปแบบโครงการหลวงโมเดลไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพื้นที่สูงอื่นๆ ที่ห่างไกลและทุรกันดาร

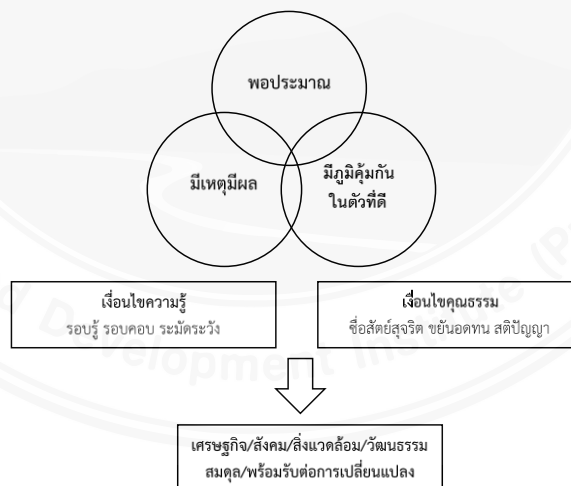
จากผลสำเร็จของโครงการหลวงที่ก่อให้เกิด “ต้นแบบของการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน” และความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหามันที่สูง ที่มีผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน และสร้างผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ ดังนั้น รัฐบาลจึงมีเป้าหมายดำเนินการพัฒนาพื้นที่สูงโดยยึดรูปแบบการดำเนินงานของโครงการหลวง เป็นแนวทางในการดำเนินงานทั้งนี้คณะรัฐมนตรีได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้ง “สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) หรือ สวพส.” ขึ้นในปี พ.ศ. 2548 โดยให้เป็นลักษณะองค์กร ภารกิจหน้าที่ และการบริหารจัดการที่มูลนิธิโครงการหลวงเป็นต้นแบบและมีการดำเนินงานเชื่อมโยงกัน โดยดำเนินการวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้สำหรับใช้ขับเคลื่อนการพัฒนาในพื้นที่ดำเนินงานของโครงการหลวงและพื้นที่สูงอื่นๆ มุ่งงานวิจัยที่ตรงตามความต้องการของชุมชนและสถานการณ์ของพื้นที่สูงเพื่อให้ชุมชนสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ทันที และการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนบนพื้นที่สูงมีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สังคมและชุมชนมีความเข้มแข็ง และสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟูให้มีความสมบูรณ์และใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน โดยใช้แนวทางและวิธีการปฏิบัติงานแบบโครงการหลวงคือการพัฒนาในเชิงพื้นที่อย่างสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ และการประกอบอาชีพ ด้วยการใช้องค์ความรู้ในการสร้างการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง ดำเนินงานโดยเจ้าหน้าที่ สวพส. เป็นผู้ปฏิบัติงานพัฒนาในพื้นที่ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนและการบูรณาการกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีมูลนิธิโครงการหลวงเป็นต้นแบบของการพัฒนา ให้คำปรึกษา สนับสนุน และเชื่อมโยงการดำเนินงานซึ่งกันและกันภายใต้หลักการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สูงตามแนวทางโครงการหลวง หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

ปัจจุบัน สวพส. ได้นำผลโครงการหลวงโมเดลไปปรับใช้ในการพัฒนาพื้นที่สูงอื่นๆ เนื่องจากพื้นที่สูงเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของทั้งประเทศซึ่งมีความสำคัญอย่างมากและมีประชาชนอาศัยอยู่จำนวนมาก ประกอบกับปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำลังถูกบุกรุกและทำลายมาก นอกจากนี้ ยังมีปัญหาด้านสังคมและความมั่นคง ชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ห่างไกล ทุรกันดาร หรืออยู่ติดชายแดนจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พื้นที่สูงจะต้องได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม โดยดำเนินงานภายใต้ชื่อ “โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง” จำนวน 44 แห่ง

616 กลุ่มบ้าน ใน 8 จังหวัด “โครงการถ่ายทอดองค์ความรู้โครงการหลวงและพัฒนาศักยภาพชุมชนบนพื้นที่สูง” ซึ่งดำเนินการร่วมกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) จำนวน 785 ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.) และ “โครงการรักษาน้ำเพื่อพระแม่ของแผ่นดิน” ซึ่งดำเนินการร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และหน่วยงานร่วมบูรณาการใน 11 พื้นที่ 126 กลุ่มบ้าน ใน 7 จังหวัด ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่ห่างไกลและทุรกันดารเป็นอย่างมาก

2.2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (มูลนิธิชัยพัฒนา, ม.ป.ป.)

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (รัชกาลที่ 9) พระราชทานพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ มาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความพอดีที่ไม่น้อยและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ความมีเหตุผล การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ และ ภูมิคุ้มกัน การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ คือ เงื่อนไขความรู้ ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ เงื่อนไขคุณธรรม มีความตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร และใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ภาพที่ 2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.3 เป้าหมายและความสำเร็จของโครงการหลวงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

มูลนิธิโครงการหลวงยังคงมุ่งรักษาเป้าหมายการพัฒนาตามโครงการหลวงโมเดลอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์มูลนิธิโครงการหลวง ระยะ 4 ปี (พ.ศ. 2562-2565) โดยกำหนดวิสัยทัศน์ “มุ่งมั่นสืบสาน รักษา และต่อยอดงานวิจัยและพัฒนาคนและชุมชนโครงการหลวง ให้มีความรู้พุงตัวได้ มีความเจริญ และสามารถพึ่งตนเองได้ และรักษาดินน้ำและป่าให้เป็นประโยชน์ รวมทั้งเป็นต้นแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งมีเป้าหมายการดำเนินงานที่สำคัญ คือ

- 1) เกษตรมีรายได้พอเพียง มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความสุข
- 2) ชุมชนเข้มแข็งและเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้
- 3) สิ่งแวดล้อมได้รับการฟื้นฟูและดูแลรักษาอย่างยั่งยืน
- 4) มูลนิธิโครงการหลวงมั่นคง ยั่งยืน และพึ่งพาตนเองได้

เป้าหมายการดำเนินงานมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2575) ที่กำหนดวิสัยทัศน์ประเทศไทยดังนี้ “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาชุมชนในพื้นที่โครงการหลวงให้เป็นแบบอย่างในการแก้ไขปัญหาความยากจน ความหิวโหยทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก ในด้านความยั่งยืน เน้นการพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญสร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง การผลิตและการบริโภคเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้น มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน ประชาชนทุกภาคส่วนยึดถือและปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีความสอดคล้องกับการปฏิบัติงานมูลนิธิโครงการหลวงใน 3 ด้าน ในประเด็นสำคัญ คือ ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม และด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญในการดำเนินงานพัฒนาเกษตรบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนตามแนวทางของมูลนิธิโครงการหลวงนั้น ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องมีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ข้อคิดเห็น และประสบการณ์ในการพัฒนาที่สูงอย่างยั่งยืนระหว่างกันอย่างต่อเนื่องเป็นการดำเนินงานแบบบูรณาการ โดยร่วมมือกับทุกภาคส่วนซึ่งคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติแผนแม่บทศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ระยะ 6 ปี (พ.ศ. 2560-2565) เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2559 เพื่อเป็นแผนปฏิบัติงานเชิงบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการสนับสนุนงานของมูลนิธิโครงการหลวง ให้เกิดความยั่งยืนตามแนวพระราชดำริพระราชทานข้างต้น รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ของการพัฒนาพื้นที่สูง สำหรับเกษตรกร นักศึกษา และผู้สนใจทั้งภายในประเทศและต่างประเทศตามแนวทางการพัฒนาทางเลือกตามแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices) ตามรูปแบบของโครงการหลวงโมเดล

2.4 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals)

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งเป็นกรอบทิศทางการพัฒนาของโลกสำหรับช่วงระยะเวลา 15 ปี (พ.ศ. 2558-2573) ที่องค์การสหประชาชาติกำหนดต่อเนื่องจากเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals) ที่สิ้นสุดลงเมื่อเดือนสิงหาคม 2558 โดยมีองค์ประกอบความสำเร็จของการพัฒนาที่ยั่งยืน 5 ด้าน ดังนี้

(1) คุณภาพชีวิตของผู้คน (People)	(2) ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ (Prosperity)
1. จัดปัญหาความยากจน 2. จัดความหิวโหย 3. มีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี 4. การศึกษาที่เท่าเทียม 5. ความเท่าเทียมทางเพศ	7. พลังงานสะอาด 8. งานที่มีคุณค่าและเศรษฐกิจที่เติบโต 9. อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน 10. ลดความเหลื่อมล้ำ 11. เมืองและชุมชนยั่งยืน
(3) ปกป้องดูแลโลก (Planet)	(4) สันติภาพ (Peace)
6. น้ำสะอาดและสุขาภิบาล 12. การผลิตและบริโภคที่ยั่งยืน 13. การรับมือกับ climate change 14. นิเวศทางทะเลและมหาสมุทร 15. ระบบนิเวศบนบก	16. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (5) หุ้นส่วนความร่วมมือ (Partnership) 17. หุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (SDGs) ประกอบไปด้วย 17 เป้าหมาย ในส่วนเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ได้แก่ เป้าหมายที่ 1 และเป้าหมายที่ 2 จัดปัญหาความยากจนและความหิวโหย และเป้าหมายที่ 10 ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม รายละเอียดดังนี้

เป้าหมายที่ 1 และ 2 จัดปัญหาความยากจนและความหิวโหย

ในทั่วโลกผู้คนมากกว่า 800 ล้านคน หลายคนยังขาดการเข้าถึงอาหาร น้ำดื่มที่สะอาด และสุขอนามัยที่เพียงพอ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในประเทศ เช่น จีนและอินเดีย ได้ช่วยยกระดับประชากรออกจากความยากจน แต่ความเติบโตในเรื่องดังกล่าวก็ยังไม่มีความสม่ำเสมอเท่าใด ประชากรผู้หญิงมีส่วนความยากจนมากกว่าผู้ชาย เนื่องจากการเข้าถึงที่ไม่เท่ากันในเรื่องค่าแรงงาน การศึกษา และทรัพย์สิน SDGs มีเป้าหมายที่จะจัดความยากจนในทุกรูปแบบให้แล้วเสร็จภายในปี พ.ศ. 2573 ซึ่งเป้าหมายดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่อาศัยอยู่ในสถานการณ์ที่มีความเสี่ยงในการเข้าถึงทรัพยากรและการบริการขั้นพื้นฐาน รวมถึงช่วยเหลือชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งและภัยพิบัติที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิอากาศ

สำหรับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (SDGs) มุ่งมั่นที่จะจัดความหิวโหยและความอดอยากทุกรูปแบบ ให้แล้วเสร็จภายในปี พ.ศ. 2573 เพื่อให้แน่ใจว่าทุกคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและผู้ด้อยโอกาสจำนวนมาก ได้รับการเข้าถึงอาหารที่เพียงพอและมีคุณค่าทางโภชนาการตลอดทั้งปี เป้าหมายนี้ยังเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตรอย่างยั่งยืน การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่และกำลังการผลิตของเกษตรกรขนาดเล็ก ที่ช่วยให้เข้าถึงแหล่งที่ดินทำกิน เทคโนโลยี และการตลาดอย่างเท่าเทียม นอกจากนี้ความร่วมมือระหว่างประเทศก็เป็นสิ่งสำคัญ ที่สร้างความเชื่อมั่นในการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เราจะสามารถยุติความอดอยากและความหิวโหยได้ภายในปี พ.ศ. 2573 โดยดำเนินการร่วมกับเป้าหมายอื่นๆ ที่กำหนดไว้

2.5 การแบ่งพื้นที่ตามลักษณะภูมิสังคมบนพื้นที่สูงในพื้นที่โครงการหลวง (จารุณี และคณะ 2559)

ชุมชนป่าเมี่ยง อดีตชุมชนที่อาศัยการปลูกชาอัสสัมสำหรับทำเมี่ยงเพื่อยั้งชีพเป็นหลัก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ อากาศเย็นตลอดทั้งปี แต่มีพื้นที่ทำการเกษตรจำกัด มีความลาดชันสูง และไม่สามารถปลูกข้าวเพื่อการบริโภคได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหาอาชีพทางเลือกที่เกื้อกูลกับป่าสามารถปลูก/เลี้ยงได้ภายใต้สภาพภูมิประเทศ ใช้พื้นที่น้อย และให้ผลตอบแทนสูง ในขณะเดียวกันจำเป็นต้องมีการศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ เพื่อรักษาสภาพความสมบูรณ์ของป่าไว้ และชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างยั่งยืน เช่น ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง ตีนตอก ม่อนเงาะ ห้วยน้ำริน ห้วยโป่ง และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงปางมะโอ ป่าแป๋ โหล่งขอด เป็นต้น

ชุมชนที่มีการปลูกข้าวเป็นหลัก ครอบคลุมทั้งชุมชนที่ทำนาขั้นบันไดตามไหล่เขาและชุมชนที่ทำนาบนพื้นที่ราบ มีการปลูกข้าวนาปีเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและทำการเกษตรเพื่อยั้งชีพเป็นหลัก พื้นที่ทำการเกษตรมีความลาดชันสูง อากาศค่อนข้างเย็นตลอดทั้งปี เหมาะสมกับการปลูกพืชผักและไม้ผลเขตหนาว รวมทั้งการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรนิเวศ ปัจจุบันมีการปลูกพืชผักและพืชไร่หลังนาเพื่อเพิ่มรายได้ต่อพื้นที่ เช่น ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลำน้อย อินทนนท์ ห้วยสั้มป้อย หุบหลวง ขุนวาง หุบเร้ง ห้วยเสี้ยว แม่ทาเหนือ หมอกจำม และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงโหล่งขอด บ่อเกลือ ปางยาง ห้วยเป่า เป็นต้น

ชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่นหรือทำไร่เลื่อนลอย ปัจจุบันปรับเปลี่ยนมาปลูกพืชผักและไม้ผลเป็นพืชเศรษฐกิจเพื่อส่งสู่ตลาด เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าม้ง มีการใช้พื้นที่ในการทำเกษตรโดยการปลูกพืชผักหมุนเวียนตลอดทั้งปี มีการใช้ทรัพยากรเพื่อใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการเกษตรอย่างเข้มข้น จำเป็นที่ต้องศึกษาและพัฒนากระบวนการในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน เช่น ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ อินทนนท์ ขุนวาง หนองหอย อ่างช้าง ปังค่า แม่เฒ่า และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงแม่ละอ ป่ากล้วย ปางหินฝน วาวี แม่สลอง ขุนสถาน เป็นต้น

2.6 สถานการณ์ไฟป่าและหมอกควัน

ปัญหาหมอกควัน หมายถึง ปัญหามลพิษทางอากาศที่เกิดจากการสะสมของควันและฝุ่นในอากาศ โดยมีสาเหตุมาจากการเกิดไฟป่า การเผาเศษวัสดุทางการเกษตร ฯลฯ รวมถึงการใช้เชื้อเพลิงจากภาคคมนาคมและอุตสาหกรรม ซึ่งมีการปลดปล่อยสารมลพิษทางอากาศ เช่น ฝุ่นละอองขนาดเล็ก ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ ไนโตรเจนไดออกไซด์ ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ โอโซน ฯลฯ ออกมาสะสมอยู่ในบรรยากาศภายนอก โดยสัดส่วนองค์ประกอบของสารแต่ละชนิดแตกต่างกันขึ้นอยู่กับประเภทของเชื้อเพลิง ระดับความชื้นในอากาศ อุณหภูมิของไฟ ความกดอากาศ ความเร็วและทิศทางลม ซึ่งสามารถทำให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนทั้งทางด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ คมนาคม และวิถีชีวิต ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหาหมอกควัน ประกอบด้วย สภาพภูมิอากาศ เช่น อุณหภูมิ ความชื้น ความกดอากาศ ทิศทางลม ฯลฯ สภาพภูมิประเทศ โดยสังเกตได้ในพื้นที่ที่ประสบกับปัญหาหมอกควันรุนแรงกว่าพื้นที่อื่นๆ เช่น พื้นที่ที่เป็นลักษณะแอ่งกระทะที่มีภูเขาล้อมรอบ มีโอกาสเกิดปัญหาหมอกควันเพิ่มขึ้น และในวันที่มีความกดอากาศสูงหรือไม่มีการพัดผ่านของลม จะทำให้หมอกควันลอยปกคลุมในพื้นที่อย่างยาวนานกว่าวันที่อากาศแจ่มใสหรือมีลมพัดผ่านหรือมีความชื้นในอากาศสูง เช่น ฝนตก

ลักษณะของการเกิดไฟและการกระจายตัวของควัน โดยทั่วไปแล้วลมจะเป็นตัวทำให้ความเข้มข้นของหมอกควันลดลง เพราะควันจะเจือจางหากมีปริมาตรอากาศเพิ่มขึ้น โดยในช่วงที่เกิดความ

ร้อนโดยเฉพาะช่วงที่เกิดการไหม้ ระยะแรกควันไฟจะลอยตัวขึ้นด้านบนและคงตัวจนกระทั่งเริ่มเย็น จากนั้นจะลดตัวลงและเริ่มเจือจางและแพร่กระจายมากขึ้นในช่วงที่มีแดด อากาศจะร้อนและลอยตัวขึ้นด้านบน ซึ่งจะนำเอาฝุ่นและควันไฟลอยตามขึ้นไปด้วย หลังจากนั้นในช่วงเย็นที่พระอาทิตย์เริ่มตก อุณหภูมิบริเวณพื้นดินจะเริ่มเย็นตัวลง อากาศลดต่ำลง ในบริเวณหุบเขาช่วงเย็นๆ อากาศใกล้พื้นดินจะเย็นกว่าอากาศด้านบน ส่งผลให้อากาศไม่สามารถเคลื่อนตัวสู่ด้านบนได้ ส่งผลให้หมอกควันสะสมในบริเวณหุบเขาในช่วงเวลากลางคืน ดังนั้นความรุนแรงของปัญหาหมอกควัน จะขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยทำให้ระดับของหมอกควันในแต่ละพื้นที่ ไม่สามารถคาดการณ์ได้ ความเข้มข้นของมลพิษหมอกควันจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพลมที่เกิดขึ้น (กรมอนามัย และกรมควบคุมโรค. 2558)

2.6.1 สาเหตุของการเกิดหมอกควัน

ปัญหาหมอกควันในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยเป็นปัญหาสำคัญ ที่มักเกิดขึ้นในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายนของทุกปี โดยสาเหตุเกิดได้หลายประการ เช่น การเกิดไฟป่า การเผาเศษเหลือจากการเกษตรในพื้นที่เกษตร การเผาขยะมูลฝอยและเศษใบไม้กิ่งไม้ในชุมชน รวมทั้งผลกระทบจากการเผาในพื้นที่ประเทศเพื่อนบ้าน ฯลฯ ทั้งนี้จากภาพถ่ายจากดาวเทียมพบการเผาไหม้มากที่สุดเป็นป่าผลัดใบ ร้อยละ 68 รองลงมา คือ พืชไร่ ร้อยละ 7 ไร่หมุนเวียน ร้อยละ 6.5 และอื่นๆ ร้อยละ 18.5 ถ้าศึกษาจากพื้นที่ป่าตามกฎหมายพบพื้นที่เผาไหม้ในป่าสงวนแห่งชาติมากที่สุด ร้อยละ 90 รองลงมาเป็นป่าอนุรักษ์ร้อยละ 5 (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน), 2561) การเผาไหม้ในภาพรวมจึงเกิดในพื้นที่ป่าไม้ที่อาจรวมพื้นที่เกษตรในเขตป่าด้วย โดยสัมพันธ์กับสาเหตุเชิงซ้อนหลายด้านที่แปรเปลี่ยนและแตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่ ประกอบด้วย เงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สภาพเศรษฐกิจ สังคม นโยบายและมาตรการของรัฐต่อการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตร การใช้ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ และการจัดการปัญหาหมอกควัน (ศุทธิณี ดนตรี, 2562) นอกจากนี้ยังมีผู้กล่าวถึงสาเหตุเกิดปัญหาหมอกควัน ไว้ดังนี้

การเกิดไฟป่า ถือว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดหมอกควัน เนื่องจากจะมีการเผาไหม้เชื้อเพลิงจำพวกเศษไม้ เศษใบไม้ เศษวัชพืช ฯลฯ ทำให้เกิดเป็นหมอกควันปกคลุมบริเวณที่เกิดไฟป่า และพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งเมื่อมีการพัดพาของกระแสลมจะทำให้หมอกควันกระจายตัวไปยังพื้นที่อื่น โดยสาเหตุของการเกิดไฟป่าเกิดจาก 2 สาเหตุ คือ การเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและจากมนุษย์

การเผาเศษวัชพืชและวัสดุทางการเกษตร จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาหมอกควัน คือ การเผาเศษวัชพืชและวัสดุทางการเกษตร เช่น ชังข้าว ชังข้าวโพด การเผาเศษหญ้าริมทาง ฯลฯ โดยเกษตรกรมีความเชื่อว่าการเผาเป็นการกำจัดเศษวัชพืชและเชื้อโรคในดิน ซึ่งการเตรียมพื้นที่ทำการเกษตรในปีถัดไปนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุด คือ การเตรียมดินเพาะปลูก ซึ่งจำเป็นที่ต้องถางพื้นที่เพื่อกำจัดเศษวัชพืช โดยการเผาเป็นวิธีการที่เกษตรกรนิยมใช้กันมากเนื่องจากง่าย สะดวก และประหยัด กิจกรรมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เกิดขึ้นหลายพื้นที่ในเขตภาคเหนือ เช่น อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าเกษตรกรร้อยละ 80 ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหลัก ส่งผลให้เกิดปัญหาหมอกควันจากการเผาไหม้เพื่อเตรียมปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ซึ่งทำให้ปริมาณการเกิดฝุ่นละอองขนาดเล็ก PM10 สูงสุด หรือคิดเป็นร้อยละ 86 ของขั้นตอนทั้งหมด อีกทั้งจากการเผาเศษวัชพืชและวัสดุทางการเกษตรจากการปลูกไร่หมุนเวียนซึ่งเป็นการเกษตรแบบหนึ่งบนพื้นที่สูง เนื่องจากพื้นที่ราบไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก โดยพืชไร่หมุนเวียนที่เกษตรกรนิยมปลูก คือ ข้าวไร่ เป็นการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก มีรอบการปลูก 4-7 ปี แต่ที่ผ่านมารอบการปลูกมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากแรงกดดันด้านการรักษาทรัพยากรป่าไม้และการเพิ่มจำนวนประชากรบน

พื้นที่สูง โดยวิธีการปลูกไผ่หนุมเวียน เริ่มจากการถางหญ้า ตัดต้นไม้ในไร่ ตากให้แห้งประมาณ 1-1.5 เดือน จากนั้นทำการเผาเพื่อกำจัดเศษพืชและต้นไม้ที่ตากไว้ก่อนเตรียมพื้นที่เพาะปลูกในฤดูกาลถัดไป (ปิ่นจิตตาและธัญศิริภรณ์, 2561)

การเผาขยะจากชุมชน ถือว่าเป็นแหล่งปลดปล่อยมลพิษทางอากาศ โดยพบว่าปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดจากชุมชน มีเพียงร้อยละ 70-80 ที่ได้รับการเก็บ และมีเพียงร้อยละ 30 ที่ได้รับการกำจัดถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล ส่วนปริมาณขยะที่ไม่ได้รับการกำจัด ถูกกองทิ้งกลางแจ้ง รวมทั้งการเผาเป็นครั้งคราว ซึ่งก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางอากาศ เช่น ฝุ่นละออง เขม่าควัน ก๊าซและโอโซน ส่งผลกระทบต่อสุขภาพทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

การคมนาคมขนส่ง ถือเป็นสาเหตุหนึ่งการเกิดปัญหามลพิษทางอากาศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองที่ใช้ยานพาหนะในการคมนาคมและขนส่งเป็นอย่างมาก โดยสารมลพิษที่ระบายออกจากท่อไอเสียรถยนต์เป็นสารที่มีอันตรายและมีปริมาณมากที่สุด (สำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม, 2561)

2.6.2 สถานการณ์ปัญหาหมอกควันในประเทศไทย

ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูแล้ง (มกราคม-เมษายน) ของทุกปี เนื่องจากพื้นที่ทางภาคเหนือจะประสบปัญหาไฟป่าและการลักลอบเผาในที่โล่ง เช่น การเผาเศษวัชพืช การเผาเศษวัสดุทางการเกษตร ประกอบกับภูมิประเทศที่มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะและมีภูเขาล้อมรอบ ทำให้เพิ่มความรุนแรงของปัญหายิ่งขึ้น แต่ยังคงพบว่าในบางพื้นที่ของประเทศ เช่น ยะลา นราธิวาส ปัตตานี สงขลา ฯลฯ ประสบปัญหาหมอกควันเช่นเดียวกัน ซึ่งเกิดจากปัญหาหมอกควันข้ามแดน จากการเกิดไฟป่าในเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อประชาชนในประเทศอินโดนีเซียแล้ว ปัญหาหมอกควันข้ามแดนยังส่งผลกระทบต่อประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคอาเซียน ได้แก่ ประเทศไทย สิงคโปร์ มาเลเซีย บรูไน ฯลฯ นอกจากนี้ สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) ได้มีการรายงานสถานการณ์หมอกควันภาคเหนือ ปี พ.ศ. 2561-2563 ดังนี้

สถานการณ์หมอกควันภาคเหนือปี พ.ศ. 2561 ช่วงหน้าแล้ง (เดือนกุมภาพันธ์-เมษายนของทุกปี) มักพบการเพิ่มสูงขึ้นของฝุ่นละอองในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย โดยสาเหตุหลักเกิดจาก (1) ลักษณะภูมิประเทศและสภาพอุตุนิยมวิทยาของภาคเหนือเป็นแอ่งกระทะล้อมรอบด้วยภูเขาสูง ทำให้อากาศปิด หมอกควันไม่ฟุ้งกระจาย (2) กิจกรรมในพื้นที่ เช่น การเผาบุกรุกพื้นที่ป่า การเผาในพื้นที่ป่าเพื่อล่าสัตว์และหาของป่า เป็นต้น และ (3) หมอกควันข้ามแดนในอนุภูมิภาคแม่โขง จากการติดตามสถานการณ์คุณภาพอากาศในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน และตาก ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม-31 พฤษภาคม 2561 พบปริมาณฝุ่นละอองเฉลี่ย 24 ชั่วโมงสูงสุด เท่ากับ 233 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ที่ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เม้า จังหวัดลำปาง ในวันที่ 7 มีนาคม 2561 ลดลงกว่าปี พ.ศ. 2560 ซึ่งตรวจวัดได้ 27 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ที่บริเวณเดียวกัน เมื่อพิจารณาจำนวนวันที่ฝุ่นละอองเกินค่ามาตรฐานพบว่าในภาพรวมปี พ.ศ. 2561 พื้นที่ 9 จังหวัดภาคเหนือ มีจำนวนวันที่ฝุ่นละอองเกินค่ามาตรฐาน 34 วัน ลดลงจากปี พ.ศ. 2560 ที่พบจำนวนวันที่ฝุ่นละอองเกินค่ามาตรฐาน 38 วัน และจากข้อมูลจำนวนจุดความร้อนสะสมรายจังหวัด พบว่าจังหวัดตากมีจุดความร้อนสะสมสูงสุดที่ 1,377 จุด รองลงมา คือ จังหวัดแม่ฮ่องสอน 915 จุด และจังหวัดเชียงใหม่ 650 จุด เมื่อพิจารณาจำนวนจุดความร้อนสะสมเปรียบเทียบกับตั้งแต่ปี

พ.ศ. 2558-2561 จะเห็นได้ว่าจำนวนจุดความร้อนสะสมใน 9 จังหวัดลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะจังหวัดพะเยาพบเพียง 89 จุด และไม่พบปริมาณฝุ่นละอองสูงเกินเกณฑ์มาตรฐาน

สถานการณ์หมอกควันภาคเหนือปี พ.ศ. 2562 สถานการณ์หมอกควันใน 3 จังหวัดภาคเหนือ ปีที่ผ่านมาระหว่างวันที่ 1 มกราคม-31 พฤษภาคม 2562 โดยกรมควบคุมมลพิษ พบฝุ่นละอองขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM10) ค่าเฉลี่ย 24 ชั่วโมง สูงสุด-394 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร คุณภาพอากาศอยู่ในระดับมีผลกระทบต่อสุขภาพ (มาตรฐานต้องไม่เกิน 120 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร โดยสูงเกินมาตรฐานรวมทั้งสิ้น 59 วัน ขณะที่ฝุ่นละอองขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอน (PM2.5) พบค่าเฉลี่ย 24 ชั่วโมง สูงสุด 353 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร คุณภาพอากาศอยู่ในระดับมีผลกระทบต่อสุขภาพ (มาตรฐานต้องไม่เกิน 50 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร) โดยมีจำนวนวันที่ PM2.5 สูงเกินมาตรฐานรวมทั้งสิ้น 112 วัน โดยจังหวัดลำปางมีจำนวน PM2.5 เกินค่ามาตรฐานสูงสุดจำนวน 82 วัน จากข้อมูลจำนวนจุดความร้อนสะสมรายจังหวัดใน 3 จังหวัดภาคเหนือ พบว่าจังหวัดเชียงรายมีจุดความร้อนสะสมสูงที่สุด 1,951 จุด รองลงมา คือ จังหวัดเชียงใหม่ 1,723 จุด และจังหวัดแม่ฮ่องสอน 1,633 จุด เมื่อพิจารณาจำนวนจุดความร้อนสะสมเปรียบเทียบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559-2562 เห็นได้ว่าจำนวนจุดความร้อนสะสมใน 9 จังหวัด ช่วงปี พ.ศ. 2559-2561 ลดลงอย่างต่อเนื่อง แต่ในปี พ.ศ. 2562 จำนวนจุดความร้อนได้เพิ่มขึ้นใกล้เคียงกับปี พ.ศ. 2559 ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพความแห้งแล้งที่มากขึ้นจากอิทธิพลของปรากฏการณ์เอลนีโญและปริมาณน้ำฝนในภาคเหนือของประเทศไทยต่ำกว่าค่าปกติร้อยละ 10 ประกอบกับปริมาณเชื้อเพลิงสะสมที่มากขึ้น ส่งผลให้ปริมาณจุดความร้อนและปัญหาหมอกควันในปี พ.ศ. 2562 มีปริมาณมากและรุนแรงกว่าที่ผ่านมา สถานการณ์ในภาพรวมมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นจากสองปีที่ผ่านมา ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพ คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ โดยสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลให้สถานการณ์ความรุนแรง คือ ผลกระทบจากปรากฏการณ์เอลนีโญกำลังอ่อน ทำให้พื้นที่ภาคเหนือเกิดความแห้งแล้ง ปริมาณน้ำฝนต่ำกว่าค่าปกติ ทำให้เกิดไฟได้ง่ายและลุกลามอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการลุกลามในพื้นที่ป่า ทำให้เจ้าหน้าที่เข้าไปดับไฟได้ยากเนื่องจากเป็นพื้นที่ภูเขาลาดชัน

สถานการณ์หมอกควันภาคเหนือปี พ.ศ. 2563 การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหามอกควันภาคเหนือปี พ.ศ. 2553 ยังคงมุ่งเน้นการทำงานแบบไร้รอยต่อ โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน มีเป้าหมายที่ชัดเจน อันเป็นสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาคำเนินงาน ภายใต้พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.2550 ตามแนวทาง 4 มาตรการเชิงพื้นที่ 5 มาตรการบริหารจัดการ ประกอบด้วย 4 พื้นที่หลัก ได้แก่ พื้นที่ป่านุรักษ์และป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ชุมชนและเขตเมือง และพื้นที่ริมทาง ส่วนมาตรการบริหารจัดการ ได้แก่ ระบบบัญชาการเหตุการณ์ มาตรการสร้างความตระหนัก มาตรการลดปริมาณเชื้อเพลิง มาตรการจิตอาสาประชารัฐ และการบังคับใช้กฎหมาย โดยกระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานหลัก และกระทรวงอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงกลาโหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงคมนาคม กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการอุดมศึกษาวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ การดำเนินการในระดับพื้นที่ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้อำนวยการสั่งการแบบเบ็ดเสร็จ (Single Command) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในสังกัดทุกกระทรวงสนับสนุนและปฏิบัติตามแผนงานและข้อสั่งการอย่างเต็มที่กำลัง ความสามารถบูรณาการสั่งการจากผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ไปถึงระดับผู้ใหญ่บ้าน ให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่มีพฤติกรรมจุดไฟเผาป่าและเศษวัสดุทางการเกษตรในชุมชน สำหรับการจัดการเชื้อเพลิง จังหวัดกำหนดแผนจัดการ

เชื้อเพลิง โดยพิจารณาจากปริมาณเชื้อเพลิงสะสม และแนวทางที่เหมาะสมกำหนดพื้นที่เสี่ยงหรือหมู่บ้านเสี่ยงที่เกิดจากการเผาซาก จากข้อมูลสถิติย้อนหลังเพื่อวางแผนงานให้เหมาะสมและใช้ทรัพยากรที่มีให้เกิดประสิทธิภาพ กรมควบคุมมลพิษและสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) สนับสนุนข้อมูลในการกำหนดแผนงานรับมือปัญหา ในช่วงวิกฤตหมอกควันทุกจังหวัดได้เร่งระดมสรรพกำลังเพื่อควบคุมและดับไฟ การใช้อากาศยานสนับสนุนการลาดตระเวนและดับไฟ การขอความร่วมมือจากเครือข่าย อาทิ ชมรมโดรนจิตอาสา ชมรมร่มบินและกลุ่มมอเตอร์ไซค์วิบาก ในการสนับสนุนการลาดตระเวนและแจ้งพิกัดให้เจ้าหน้าที่ การจัดชุดปฏิบัติการเข้าประจำการในระดับหมู่บ้าน โดยบูรณาการกำลังพลจากทั้งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ทหาร ตำรวจ ฝ่ายปกครอง เจ้าหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย อาสาสมัคร และจิตอาสา การปิดป่าอนุรักษ์และบังคับใช้กฎหมายอย่างเด็ดขาด การเพิ่มความเข้มงวดในการควบคุม แหล่งกำเนิดฝุ่นละอองทุกประเภท การฉีดพ่นและโปรยละอองน้ำเพื่อเพิ่มความชุ่มชื้น รวมไปถึงการดูแลเผาระวังผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนทั้งนี้การประชุมทางไกลผ่านจอภาพ เพื่อติดตามสถานการณ์ไฟป่าและหมอกควันเป็นประจำทุกสัปดาห์ โดยมีกองบัญชาการควบคุมสถานการณ์ไฟป่าและหมอกควันภาคเหนือภาคที่กองทัพบก 3 ทำหน้าที่ประธานการประชุม 9 จังหวัดภาคเหนือ มีหน่วยทหารในพื้นที่ศูนย์อุตุนิยมวิทยาภาคเหนือ สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมป่าไม้ และกรมควบคุมมลพิษ เข้าร่วมการประชุม ทั้งนี้เพื่อให้ทุกหน่วยงานได้แลกเปลี่ยนข้อมูล ชี้แจงแผนการปฏิบัติงานและรายงานผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคต่างๆ รวมถึงเปิดโอกาสให้กองทัพบก 3 และกรมควบคุมมลพิษได้ติดตามและกำกับการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุดเพื่อลดระดับความรุนแรงของสถานการณ์หมอกควันในปี พ.ศ. 2563 นอกจากนี้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ขึ้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2563 ณ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทำหน้าที่หลักในการควบคุมสั่งการและดำเนินการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน โดยสนธิกำลังเจ้าหน้าที่ในการสนับสนุนการปฏิบัติการดับไฟป่าอย่างเข้มข้น ภายใต้การประสานงานกับจังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการประชุมทางไกลผ่านจอภาพเป็นประจำทุกวัน เพื่อติดตามความก้าวหน้าผลการดำเนินงานและปัญหาอุปสรรค โดยมีปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นประธานการประชุม

2.7 นโยบายภาครัฐบาลในการแก้ไขปัญหาหมอกควัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2562)

คณะรัฐมนตรีในการประชุมเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2562 พิจารณาเห็นว่าปัญหาฝุ่นละอองมีค่าสูงเกินค่ามาตรฐานที่เกิดขึ้นเป็นประจำและเป็นปัญหาในหลายจังหวัดของพื้นที่ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสุขภาพของประชาชน และมีแนวโน้มที่จะขยายตัวเป็นปัญหาสำคัญไปยังจังหวัดข้างเคียงในภูมิภาค โดยแหล่งกำเนิดฝุ่นละอองที่สำคัญ ได้แก่ การเผาในที่โล่ง การจราจรขนส่ง และอุตสาหกรรม การแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนเป็นระบบโดยความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชน คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้การแก้ไขปัญหาหมอกควันด้านฝุ่นละอองเป็นวาระแห่งชาติ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งนี้ให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเป็นกลไกหลักร่วมกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติดังกล่าวให้เกิดผลเป็นรูปธรรมโดยเร็ว

แผนปฏิบัติการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ “การแก้ไขปัญหามลพิษด้านฝุ่นละอองการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติฯ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2562 จะดำเนินการโดยจัดทำแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ” การแก้ไขปัญหามลพิษด้านฝุ่นละออง พ.ศ. 2552-2557 เพื่อให้ทุกภาคส่วนใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินงานด้านการแก้ไขปัญหามลพิษด้านฝุ่นละออง อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลเป็นรูปธรรมโดยเร็วนำไปสู่เป้าหมายประเทศ สร้างอากาศดีเพื่อคนไทยและผู้มาเยือน

2.7.1 แนวทางการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหามลพิษ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2563)

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยคณะทำงานป้องกันและเฝ้าระวังการเผาเศษซากพืชหรือวัชพืช และเศษวัสดุทางการเกษตร ในพื้นที่การเกษตรมีปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน ได้จัดทำแผนป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษในพื้นที่เกษตรกรรมปี 2563/64 เพื่อเป็นแนวทางการเฝ้าระวังป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษในพื้นที่เกษตรกรรมอย่างเป็นระบบ รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดมาตรการดำเนินการแบ่งเป็น 3 มาตรการ ได้แก่ มาตรการป้องกัน มาตรการยับยั้งเผชื้อเหตุ และมาตรการแก้ไขฟื้นฟู สรุปสาระสำคัญ ภารกิจ ดังนี้ (1) รณรงค์สร้างการรับรู้และความตระหนักถึงผลกระทบจากการเผา (2) ควบคุมการเผา (3) กำหนดช่วงเวลาห้ามเผาเด็ดขาด และ (4) การแปรรูปสภาพวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรให้มีมูลค่าเพิ่มหรือคุณค่าเพิ่ม โดยมีเป้าหมายลดปริมาณจุดความร้อน (hotspots) ในพื้นที่เกษตรร้อยละ 10 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2563 หลักการดำเนินงาน “แบ่งพื้นที่ แบ่งคน แบ่งทรัพยากร” โดยการดำเนินการที่ต้องบูรณาการในพื้นที่มอบหมาย

2.7.2 มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษในพื้นที่เกษตรกรรม

สร้างการรับรู้แก่เกษตรกร

1) จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น แผ่นพับ สื่อวีดิทัศน์ สื่อวิทยุ กระจายเสียง เพื่อสร้างการรับรู้แก่เกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย

2) จัดกิจกรรมรณรงค์หยุดเผาในพื้นที่เกษตรกรรม การใช้เศษวัสดุเพื่อทดแทนการเผาและรณรงค์ส่งเสริม

3) จัดหน่วยปฏิบัติการระดับพื้นที่ (Mobile Unit) เพื่อเยี่ยมเยียนเกษตรกรและแนะนำประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ด้านการเกษตรปลอดการเผาและรณรงค์งดเผาในช่วงเวลาการดำเนินการมาตรการห้ามเผาเด็ดขาดในพื้นที่

แผนปฏิบัติการขับเคลื่อนวาระแห่งชาตินี้ จึงได้กำหนดมาตรการแนวทางการดำเนินงานในการจัดการคุณภาพอากาศ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของประเทศไทยในอนาคต ให้มีความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มตั้งแต่พัฒนาระบบการบริหารจัดการมลพิษ การพัฒนาเครื่องมือกลไก ระบบฐานข้อมูลการเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูล เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงและใช้ในการตัดสินใจทั้งในสถานการณ์ปกติและสถานการณ์วิกฤต การพัฒนาอุตสาหกรรมเทคโนโลยี เพื่อลดและควบคุมการระบายมลพิษจากแหล่งกำเนิดและจัดการมลพิษในพื้นที่เสี่ยง การส่งเสริมทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบสิ่งแวดล้อมและจัดการปัญหามลพิษทางอากาศ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการจัดการปัญหามลพิษในเชิงพื้นที่ รวมถึงการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรเทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนาเพื่อให้เกิดนวัตกรรมและนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการคุณภาพอากาศให้ดียิ่งขึ้น ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของแหล่งกำเนิดผู้ประกอบการและประชาชนด้วยการจูงใจ การออกกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และกำหนดบทลงโทษแก่ผู้ก่อมลพิษเพื่อลดมลพิษตั้งแต่ต้นทาง โดยมาตรการ

และแนวทางการดำเนินงานขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ มาตรการและแนวทางการดำเนินงานขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ "การแก้ไขปัญหาหมอกพิษด้านฝุ่นละอองเป็นมาตรการที่กำหนดขึ้นโดยมุ่งเน้นการป้องกันและแก้ไขปัญหาหมอกพิษเชิงพื้นที่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาพื้นที่เสี่ยงปัญหาฝุ่นละอองในช่วงวิกฤต

2.7.3 มาตรการการควบคุมและลดมลพิษจากการเผาในที่โล่ง/ภาคการเกษตร

มาตรการระยะสั้น (พ.ศ. 2552-2564) ประกอบด้วย การส่งเสริมให้มีการจัดการเศษวัสดุทางการเกษตร โดยนำมาใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อลดการเผาในที่โล่ง ห้ามไม่ให้มีการเผาในพื้นที่ชุมชน ริมหาด และเผาขยะโดยเด็ดขาด การเพิ่มประสิทธิภาพของท้องถิ่นในการจัดการขยะมูลฝอย ยกระดับการป้องกันไฟฟ้า และจัดการไฟฟ้าอย่างมีประสิทธิภาพ การใช้มาตรการทางสังคมกับผู้ลักลอบเผาป่า กำหนดมาตรการทางกฎหมายโดยออกระเบียบกำหนดให้โรงงานน้ำตาลรับอ้อยไฟไหม้เข้าหีบได้ไม่เกินร้อยละ 20 ต่อวัน ภายในปี พ.ศ. 2564 กำหนดมาตรการสนับสนุนจากภาครัฐในการสนับสนุนเครื่องจักรกลการเกษตรเพื่อแก้ไขปัญหาอ้อยไฟไหม้ กำหนดพื้นที่ปลอดการเผาอ้อยเพื่อเป็นจังหวัดต้นแบบปลอดการเผาอ้อย ร้อยละ 100 จำนวน 5 จังหวัด ในปี พ.ศ. 2563 ส่งเสริมสินเชื่อเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอ้อยอย่างครบวงจร การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ที่มีการเผา การเพิ่มประสิทธิภาพของท้องถิ่นในการจัดการขยะมูลฝอย เพื่อไม่ให้มีการกำจัดโดยการเผา ควบคุมเตาเผามูลฝอยติดเชื้อของสถานพยาบาล เพื่อไม่ให้มีการกำจัดโดยการเผาในที่โล่ง

มาตรการระยะยาว (พ.ศ. 2555-2567) ประกอบด้วย การกำหนดระเบียบหรือแนวปฏิบัติในการจัดการเศษวัสดุจากการทำเกษตรประเภทต่างๆ โดยนำมาใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อไม่ให้มีการเผาในที่โล่ง ห้ามไม่ให้มีการเผาในที่โล่งและเผาขยะโดยเด็ดขาด ให้มีการพิจารณาการพัฒนาาระบบหรือยกระดับโดยผนวกมิติด้านสิ่งแวดล้อมเข้าไปในกระบวนการกำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตร: การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีหรือมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารสำหรับพืชเกษตรที่มักมีการเผา

2.7.4 แนวทางและนโยบายเกี่ยวกับการแก้ปัญหาหมอกควันของ สวพส.

สวพส. มีเป้าหมายการดำเนินงาน คือ ให้ชุมชนเป้าหมายเป็นแหล่งเรียนรู้การพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน มีความอยู่ดีมีสุข มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ สังคมมีความเข้มแข็ง สามัคคี รักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งสามารถอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน โดยมีการกำหนดแผนงานและโครงการทั้งการวิจัยและการพัฒนาให้มีครอบคลุมถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การศึกษาวิจัยเรื่องการปลูกข้าวโพดโดยไม่เผาเศษพืช การลดพื้นที่ปลูกข้าวไร่ การศึกษาการปลูกกาแฟภายใต้ร่มเงา

นอกจากนี้ สวพส. ยังมีการส่งเสริมอาชีพในการปรับระบบเกษตรด้วยระบบการปลูกพืชที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม หรือการดำเนินโครงการภายใต้การอนุรักษ์ดินและน้ำ มีการใช้ประโยชน์จากแผนที่รายแปลง การส่งเสริมชุมชนคาร์บอนต่ำ การส่งเสริมพืชทางเลือกที่ทดแทนการปลูกพืชที่มีการเผาเตรียมพื้นที่ปลูก การปลูกพืชในโรงเรือน (ใช้พื้นที่น้อย ผลตอบแทนสูง) การส่งเสริมไม้ผลยืนต้น รวมทั้งการส่งเสริมการขุดนาขั้นบันไดเพื่อลดพื้นที่ปลูกข้าวไร่ เป็นต้น